પહેલા ધોરણનો "મુખગણિત શિક્ષક." સવા આનો.

પહેલી ચોપડીનો "ડિક્ટેશન શિક્ષક" બે આના.

કર્તા—છગનલાલ મોતીરામ શાહ. શાહપોર—સુરત.

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧ લો.		
દિવાળી=વરસનો છેલ્લો દિવસ; આસો વદ અમાસ.	લીપેગુંપે=છાણ મટોડાથી સાફ કરે.	જમવાનું=ખાવાનું
અક્ષર=હરફ; દસ્કત.	ધોળેછે=ચોપડે છે; છાંટે છે	લુગડાં=કપડાં
નિશાળ=ભણવાનું ઠેકાણું	સંજોરી=ધારી	ઘરેણાં=દાગીનાં; જણસો
રજા=છુટી.	ઘુઘરા=ઘુઘરાના આકારનો ઘઉંનો બનાવેલો ગળ્યો પદાર્થ	દારૂખાનું=આતશબાજી
છોડી=છોકરી	સાથીઆ=ચુનાની ફાંક વગેરેનાં કાઢેલાં ચિત્ર	ફોડે છે=સળગાવે છે.
પાછી વળી=ફરી	આંગણામાં=બારણાં આગળ	સૌ=બધા
ભેગી=સાથે; એકઠી.		ગીત=રાગથી ગાવું તે
		ઘરઘર=ઘેરઘેર
		ફટાકડા=ફટાકા
		હરખાય=ખુશી થાય

સમજુતી—દીવાળીના દહાડામાં ઘેરઘેર દીવા સળગે છે અને ફટાકા ફટાકા ફુટે છે, તેથી છોકરાંઓ ઘણા ખુશ થાય છે.

પાઠ ૨ જો.	બંધ રહે છે=રજા પડે છે	ધર્મ માનનાર.
વાર=દિવસ; દહાડો	રવિ=સુરજ; સૂર્ય	જુમેરાત=ગુરુવારની રાત
વિષે=બાબત	દેવળ=દેહેરું.	પાછો=ફરીને; બીજીવાર
કચેરી=કોરટ	કેડે=પછી	અઠવાડીઉં=સાત દિવસ
	મુસલમાન=મુસલમાની	

સમજુતી—પહેલો રવિવાર, પછી બીજો સોમવાર, ત્રીજો મંગળવાર, ચોથો બુધવાર, પાંચમો ગુરૂવાર, અને પછી છઠ્ઠો શુક્રવાર આવે છે. (૧) સાતમો વાર શનિ છે, તે છેલ્લો વાર ગણાય છે; એવી રીતે સાત દહાડાનું એક અઠવાડીઉં થાય છે. (૨)

પાઠ ૩ જો.	જડી લીધેલું લાકડાનું ઘર	ચિત્રો=છબીઓ
ફરતી=ચારે બાજુએ; આસપાસ	વાવટા=નિશાન; ધજા	ટાંગેલાં=લટકાવેલાં
વાડ=કાંટાનો કે તારનો બનાવેલો આંતરો.	મોગરી=ઘંટ વગાડવાની લાકડાની હથોડી	ઘોડી=પાટીઉં મૂકવાની બેઠક.
દરવાજો=મોટું બારણું	મહેતાજી=માસ્તર;ગુરુજી	કસરત=મહેનત કરી શરીરને મજબુત બનાવવું તે
માંહે=અંદર	બેઠક=બેસવાની જગ્યા	માટી=મટોડી
ફુલઝાડ=ફૂલ થાય તેવા છોડ	કલાકની શીશી=કલાક જાણવાનું સાધન	મજાની=સારી
વેલ=વેલો; ભોંયપર પથરાલો છોડ.	ગામ=જ્યાં થોડાં ફળીઆં અને ઘર હોય તે	અહીં=આ ઠેકાણે
છોડ=છોડવો; નાનું ઝાડ	નકશો=ગામ કે દેશનો ચિત્રેલો નમુનો	રોજ=હમેશાં
ચોતરફ=ચારે બાજુથી		**પાઠ ૫ મો.**
		ધોતલી=પોતડી; ધોતી

અંગરખી=ડગલી.
જોડીઓ=નાના બૂટ; ખાસડીઓ
દરજી=લુગડાં શીવનાર
સુરવાલ=સાંકડા પાયચાનો લેંઘો
ફળીઉં=મહોલ્લો
કોટ=ડગલો.
ઘાઘરી=નાનો ચણીઓ
ઓઢણી=છોકરીઓને ડીલે તથા માથે ઓઢવાનું ત્રણ ગજનું લુગડું
પરીક્ષા=તપાસણી

પાઠ ૬ ઠો.

ચોકખાઈ=સફાઇ; સુઘડતાઇ
ચોકખા=સાફ
ગેલાં=ગંદા; મેલવાળાં
બરાબર=સારી રીતે
ડીલ=શરીર
ગંદી=ખરાબ
અડાય=અડકાય
ફોલ્લો=ગુમડું; ચાંદું
ખસ=ઝીણી ફોલ્લી; ખુજળી
ધોવડાવવાં=સાફ કરાવવાં.
ડાઘા=ડપકાં.
વાડો=ઘરની પાછળની ખુલ્લી જગા
ગંદવાડ=ગોજવાડ
નાથ=ધણી.
માંદા=આજારી;
કવિતા=ગાયન
મુખડું=મોં
દીલ=મન.
જગનાનાથ=જગતના ધણી; પરમેશ્વર

સમજુતી—મારો ઓટલો સાફ છે, અને મારા ઘરનો ચોક પણ સાફ છે; મારાં લુગડાં સાફ જોઇને, બધા લોક મને ચોકખો કહે છે. (૧) મારું મોં સાફ છે; અને મારા હાથ પગ ચોકખા છે મારા ચોકખા (પાપ વગરના) મનમાં પરમેશ્વર બિરાજે છે. (૨)

પાઠ ૭ મો.

વરસગાંઠ=સાલગીરી; જન્મ દિવસ
ભાવ્યાં=પસંદ પડયાં; સ્વાદ લાગ્યા
ઝટ=જલદી
ભાણો=બેનનો છોકરો; ભાણેજ
કઢી=છાશમાં આદુ મરચાં હળદર વગેરે નાખી ઉકાળેલી તે.
હાથ પણ અડાડયો નહિ=જરા પણ ખાધું નહિ
બીડાં=પાનમાં ચુનો કાથો સોપારી વગેરે મુકી બનાવેલી પટીઓ.

પાઠ ૮ મો.

કાકા=બાપનો ભાઈ
કાકી=કાકાની વહુ
ભત્રીજો=ભાઇનો છોકરો
મામો=માનો ભાઇ; બાપનો સાળો,
મામી=મામાની વહુ
ભાણેજ=બેનનો છોકરો; ભાણો
ફોઈ=બાપની બેન
ફુઆ=ફોઇનો વર
માસી=માની બેન
માસો=માસીનો વર
પીતરાઇ=કાકાનાં છોકરાં
મોળાઈ=મામાનાં છોકરાં
મસિઆઇ=માસીનાં છોકરાં
ફોઇઆત=ફોઇનાં છોકરાં
બનેવી=બેનનો વર
સાળો=વહુનો ભાઇ
સાળી=વહુની બેન
ઓરમાઇ=બાપ એક ને મા જુદી જુદી હોય તે; સાવકાં
સાવકી=ઓરમાઇ
મા એક અને બાપ જુદા જુદા હોય તે દૂધભાઇ કહેવાય
જમાઇ=છોકરીનો વર
વહુનાં માબાપ=છોકરાંનાં સાસુ સસરા
વરનાં માબાપ=છોકરીનાં સાસુ સસરો
છોકરા કે છોકરીના સસરો એક બીજાને વેવાઇ કહે છે.
છોકરા કે છોકરીના સાસુ એક બીજાને વેવાણ કહે છે.

પાઠ ૧૦ મો.

મોટાં=મોટી ઉમરનાં; વડીલ
પ્રમાણે=રીતે
પૂઠે=પાછળ
બાવાજી=બાપાજી
વખાણ=સારું કહેવું તે
માન=આવકાર

પાઠ ૧૧ મો.

ઉજાણી=મીજબાની;
બબ્બે=બે બે
કયાં=કયે ઠેકાણે
આશોપાલવ=એક જાતનું ઝાડ (એનાં પાંદડાંનાં તોરણો બને છે)
વિના=વગર
પૌંઆ=ડાંગર પલાળી શેકીને ખાંડીને બનાવેલા તે
ધાણી=જુવાર, મકાઇ, વગેરેના દાણાને શેકી બનાવે છે તે
વઘારેલાં=વઘાર દીધેલાં
ખારેકી=ખારેકના જેવા
દળ=લોટને શેકી તેમાં ઘી ખાંડ વગેરે નાખી બનાવેલું તે
દાદી મા=બાપની મા
રાંદેરી=રાંદેરમાં થતાં
શેતરંજી=પાથરવાનું જાડું સુતરાઉ બિછાનું

પાથરણું=બિછાનું
ઢાર=ઓળ.
શાક=દૂધી, વેગણ, પાપડી વગેરે.
ચટણી=આદુ, મરચાં, કોથમીર, મીઠું વગેરે છુંદી બનાવેલી તે
ખૂબ=ઘણા
મજા=રમુજ; ગમત

પાઠ ૧૨ મો

હોડી=સઢવાળો મોટો મછવો.
રમત=ગમત; ખેલ
તાપ=તડકો; ગરમી
પણે=પેલે ઠેકાણે
એકઠાં=ભેગાં
તરફ=બાજુ
તળાવ=જેની ચારે બાજુએ જમીન અને વચમાં પાણી હોય તે
પછાડી=પાછળ
સરત=હારજીત
થોભો=ઉભા રહો
જીત્યો=ફાવ્યો
સઢ=વહાણને ચલાવવામાં મદદ કરવા માટે પવન ભરાવવા સારૂ બાંધેલું લુગડું
ચાલ=રીત.
સુંદર=સારી
સહેલ=મજા; મોજ

પાઠ ૧૩ મો.

ખંડ=બૈરાની કાંચળીના કાપડાનો; કસણી રેજો
કાંચળી=બૈરાનું કપડું
રડતી=રોતી
છાની=મુંગી; ચૂપ
હો=વારૂ
નજર કરી=જોઇ
ડાહી=શાણી; સમજણી

પાઠ ૧૪ મો.

દેડકાં=પાણીમાં રહેનાર ચોપગાં પ્રાણી
પાળ=કોરણ; કોર; કાંઠો
ફેંકાફેંકી=નાખાનાખી
ધડાધડ=ધબોધબ
માર્યાં જઇએ છીએ=દુ:ખી થઇએ છીએ
અરે=ઓ
ખરી=સાચી
પ્રાણી=જીવ
ઇજા=દુ:ખ; નુકસાન
રમત=ખેલ
સંભાળી=સાચવી
દુ:ખ=પીડા
નુકસાન=બગાડ
કદી=કોઇ વખત
ખેલતાં=રમતાં
ભારી=ઘણું
હાણ=નુકસાન

સાર—આ રમતથી લાગવાની ઇંદ્રિય, ધારણા શક્તિ વગેરે શક્તિઓ કેળવાય છે.

પાઠ ૧૫મો.

દયા=મહેરબાની; રહેમ
ખીજ્યા=વઢયા
તળે=નીચે
ફુંદાય=અગદાય; કચડાય
ફાંફાં=ખોટી મહેનત
ઢોર=ગાય, ભેંસ, બળદ વગેરે ઘાસ ખાનાર પશુ
કામનાં=ખપનાં, ઉપયોગી
સંભાળ=બરદાસ
વખતસર=બરાબરવખતે
સાફ=ચોકખી
નીદવાનું=નાખવાનું
સોળ=ઝપાટો; લાકડીના મારથી શરીરપર જે લીસોટા પડે છે તે
યાદ=ફોમ
ભૂલી=વીસરી
ગજા=શક્તિ
ઉપરાંત=વધારે

પાઠ ૧૬ મો.

એનચેન=છોકરાઓની એક રમતનું નામ છે.
છુટ્ટો=બંધન વગરનો
મજા=ગમત
દાવ=વારો
પહેલાં=અગાઉ
જણુ=છોકરો
બંધ કર=મીંચ
બાકીના=બીજા
વાંસો=પીઠ; બરડો
વારાફરતી=એકપછી એક
દીવા ઘેન=આંખ બંધ કરવી તે.
સમજ્યો=જાણ્યું
સેળભેળ=એકઠા
હોશિયાર=ચાલાક
પારખી=ઓળખી
સંતાવા=છુપાવા
અડશે=અડકશે
બચી જશે=વારો આવશે નહિ
લાંબો વખત=ઘણીવાર
ઓળખ=પારખ
શાબાશ=ધન્ય; ઠીક
બસ=ઘણું.

સમજુતી—રમત ગમત કરતાં, કોઈ વખત પણ કોઇને નુકસાન કરવું નહિ; નઠારી રીતે રમતાં ઘણું નુકસાન થાય છે.

પાઠ ૧૭ મો.

સાચ=સાચું; સાચીવાત
ગમ્યો=પસંદ પડયો
દેશાઇ=જાગીરદાર
છૈયાં=છોકરાં
ગાળ=ખરાબ શબ્દ
જુઠું=ખોટું
હેત=માયા; પ્યાર
વખાણ્યો=પસંદ કર્યો
દેખે=જુએ
કાપે=કાપ મૂકે
કાપ=ચીરો
ગભરાયો=અકળાયો
સાચા બોલું=ખરું બોલનાર

પાઠ ૧૮ મો.

વાઘ=ફાડી=ખાનારૂં ચટાપટાવાળું પ્રાણી
મશ્કરી=મજાક
પસ્તાય=દીલગીર થાય
બચ્યાં=બાકી રહ્યાં ઉગર્યાં
સીમ=ખેતર
અમથી=ખોટી; જુઠી
ધાજે=દોડી આવજે
આસપાસ=આજુબાજુ
શરમાઇ=લજવાઇ
ખોટું=ખરાબ; માઠું
સાચી=ખરી
રોવા=રડવા
છેતર્યાં=ઠગ્યા
વારે=મદદે
વારે ધાયા=મદદે દોડી આવ્યા
સપડાય=ફસાય
જુઠાણું=જુઠું; ખોટું
આખર=છેવટ
જન=માણસ

સમજુતી—જે માણસ બીજા માણસની મજાક કરે છે તે માણસ પહેલાં કે પછી પકડાય છે; ખોટારૂં જલદી જણાઈ આવે છે. અને આખરે તે જુઠો માણસ દીલગીર થાય છે. (૧)

પાઠ ૧૯ મો.

જુક્તિ=કળા; યુક્તિ
પોકે પોક મૂકી=મોટે સાદે ધાંટા પાડી
અલ્યા=કોઇને નામ દીધા વગર બોલાવવું તે
બચાવ=ઉગાર
આઘું=દૂર
એકેકને=દરેકને
કબુલ કરી=માની

પાઠ ૨૦ મો.

ગરીબ=પૈસા વગરનો
અન્ન=અનાજ
ભિખારી=જેની પાસે ખાવા પીવાનું ન હોય તે; ભીખ માગનાર
ભજન=ઇશ્વરના ગુણ ગાવા તે
પુરાં=પુરતાં; જોઇએ તેટલાં
આંધળો=જેને બે આંખે દેખાય નહિ તે
ભીખ=માગી ખાવું તે
પગે અપંગ=પગે ખોડ વાળો; લુલો; લંગડો
અપંગ=લુલો, લંગડો, આંધળો, બહેરો વગેરે; ખોડવાળો
દયા=મહેરબાની
ભગવાન=પરમેશ્વર
ભલું=સારૂં; કલ્યાણ

પાઠ ૨૨ મો.

સરદાર=ઉપરી
સ્વપ્નું=ઉંઘમાં આવતા વિચાર
જંગલમાં=વનમાં
હરણી=હરણની માદા
રૂપાળું=શોભિતું
ઉપાડી=ઉંચકી

એકદમ=તરત
છલંગ=ફાળ; કૂદકો
દેવતાઇ=દેવના જેવો

પાઠ ૨૩ મો.

પુરુષ=માણુસ
ઉંદરડી=ઉંદરનું બચ્ચું
રસોડું=રસોઇ કરવાની જગા; રાંધણી
ભરાઇ=સંતાઇ
ભાત=બાફેલા ચોખા
ખાવાનું=ખોરાક
સારા=ભલાં.
ઉપલા=ઉપરના
બાકું=કાણું.
ચોપડી=ચોપડવાળી રોટલી
મન=મરજી; ખુશી
મણુ=ખામી; ખોડ
ઉંદરીઉ=ઉંદર પકડવાનું પાંજરૂં
જોગાનજોગે=એકાએક
પાર=છેડો
વલે=હાલ; દશા
સાર—બાળકોએ મોટાની શિખામણુ માનવી.

પાઠ ૨૪ મો.

કોઠો=કિનારો
પોલ=પોલાણુ
દર=કાણું; સાપ, ઉંદર મકોડા, કીડી વગેરેને રહેવાનું ઘર
ઝેરી=ઝેરવાળો
પંખી=પાંખવાળા જનાવર જેવાં કે ચકલી પોપટ, કાગડા વગેરે
ફુંફાડા=ફૂં ફૂં અવાજ કરવો તે
ફેણુ=સાપની પહોળી કરેલી ગરદન
છોલાય=ઘસાય; સોરાય
વળગીને=બાઝીને
ચટકા=ડંખ
ભોંય=જમીન.
પછાડી=અફાળી.
વાસ=પીમળ.
પછાડા=તરફડીઆં
અંતે=આખરે; છેવટે
જોરાવર=જબરી
જીવલીધો=મારી નાખ્યો
ઝાઝા=ઘણા
નબળા=જોર વગરના
વેર=અદાવત
નાગ=ફેણુવાળો મોટા સાપ
પ્રાણુ=જીવ
પેર=રીત

સમજુતી—જોર વગરના પણુ ઘણા માણુસ સાથે કોઇપણુ દિવસ વેર કરવું નહિ; જુઓ કે આ રીતે ઘણી કીડીઓએ મળીને મોટા સાપને પણુ મારી નાખ્યો.

સાર—કોઇને હલકું ગણી તિરસ્કાર કરવો નહિ, તેમજ પોતાની શક્તિ વધારે છે એમ ધારી અહંકાર કરવો નહિ.

પાઠ ૨૬ મો.

ચતુરાઇ=હોશિયારી; ડહાપણુ
કુંજો=ભોટવો
આમતેમ=આજુબાજુ
ફાંફાં=ખોટી મહેનત
ઉપાય=ઇલાજ
સૂઝી આવ્યો=જડયો
પાછી=બીજીવાર; ફરીને
મટાડી=દૂર કરી
નાચતો=કૂદતો
છુપાઇ=સંતાઈ
કાજે=માટે; સારૂ
કંકર=કાંકરી
ધીરજ=સબુરી
કઠણુ=અઘરૂં
જલદી=થોડીવારમાં
પાર મૂકાય=પુરૂં થાય

સમજુતી—ભોટવામાંનું ઉંડું પાણી ઉપર લાવવા માટે કાગડાએ કાંકરા નાખ્યા, તેથી પાણી ઉપર આવ્યું, તે આજ પીધું. (૧) સબુરી ને ડહાપણથી જે અઘરૂં કામ હોય છે, તે થોડીવારમાં પુરૂં થાય છે; માટે ભલે તમે બધા કરી જુઓ. (૨)

સાર—અક્કલ અને ધીરજથી જેવું કામ થાય છે, તેવું ફાંફાં મારે થતું નથી.

પાઠ ૨૭ મો.

કાપણી=અનાજ, ઘાસ વગેરે કાપવાનું કામ
મહેનત=મજુરી
આથમતા=આથમીજતા
વઢાઇ=કપાઇ
દાદાજી=બાપના બાપ; માના બાપ
સાદ=અવાજ
[illegible]=[illegible]સવા જેવું [illegible]રી.
બેટા=દીકરા
બાથમાં=બે હાથની વચમાં
બચ્ચી=બોકી; ચુંબન
ભાથું=ખાવાનું
તાજા=કામ કરવાની શક્તિવાળા
ઉનો=ગરમ
માખણ=દહીંને વલોવવાથી છાશના ઉપર જે ધોળો હલકો ચીકણો પદાર્થ તરી આવે છે તે.
વંનાક=વેગળુ
દહાડીઆ=રોજથી મજુરી કરનાર
ભાણુ=સુરજ
ભાણ બુડે=સુરજ આથમે
દાતરડું=અનાજ ઘાસ વગેરે કાપવાનું લોઢાનું વાંકું હથિયાર
ચાસ=ખેતરમાં હળે કરી પાડેલા આડા ઉભા લીસોટા
ચચ્ચાર=ચાર ચાર
દહાડો આથમે=સાંજે

સાર—ખેડુતનો ખોરાક સાદો છે, પણ તેઓ મહેનતુ હોવાથી ઘણા મજબુત હોય છે; માટે આપણે મહેનત કરવી.

પાઠ ૨૮ મો.

ખળાં=ઘણી ખળીઓ
પાથરા=કાપીને ભોંયપર નાખેલા છોડ
ખળી=કણુસલામાંથી દાણા છુટા પાડવા માટે લીપી ચોકખી કરેલી જગા
મોર=ઢગલો
ડાલવ્યો=ખાલી કીધો
હાલરાને=બળદની હારને
પગર=કણુસલામાંથી દાણા છુટા પાડવા માટે તેના પર ઢોરને ચલાવે છે તે
પટલાણી=પટેલની બૈરી
ફુપણી=ઝાટકી
કુંવળ=ધઉંનું ઘાસ
કારભાર=કામકાજ
હરખ=આનંદ; ખુશાલી
હરખ માતો ન હતો=ઘણીજ ખુશી થતી હતી
હોંસીલી=ઉમંગી
પગર ફેરવતી હતી=બળદને ફેરવી તેના પગવડે કુંબી કચરાવતી હતી
હાલરું=ઉંબીમાંથી ધઉં અને છોડાં છુટા પાડવા માટે તેના ઢગલા પર બળદને હારબંધ જોડી ફેરવવામાં આવે છે તે.

પાઠ ૨૯ મો.

સહેલ=મજા; ગમત
ચંદ્રમા=ચાંદો
મેદાન=ખુલી સપાટ જમીન
નીચે ઉતરી ગયો હતો=દેખાતો બંધ થયો હતો
આથમે=દેખાતો બંધ થાય
બપોર=દહાડાનો બાર વાગતાનો વખત
રાત=સુરજ આથમ્યા પછી તે પાછો ઊગે ત્યાં સુધીનો વખત
અજવાળું=ઉજાસ
ઝાંખો=તેજ વગરનો
ઝગઝગે=ચળકે
ઓટલો=ઘરને લગતો ચોતરો
ઢંકાઇ=ઢમાઇ; છુપાઇ
ફોરાં=છાંટા
જરૂર=ખપ; ઉપયોગ
પાલો=કુમળાં પાંદડાં; પાંદડાંનો જથો
બી=બીયાં
પોચી=નરમ
હમણાં=હાલ; આ વખતે
તળાવ=પાણી ભરાઇ રહે તેવો મોટો ખાડો
નદી=મીઠા પાણીનો વહેતો મોટો વહેળો
પવન=વા; વાયરો

પાઠ ૩૨ મો.

ઘોબ્યાં=ખટક્યાં
ચોક્ખી=સાફ
ગામડાં=નાનાં ગામો
છોડી=મૂકી
રેલો=પ્રવાહી પદાર્થનું વહેવું તે
રેલમરેલા=ચારે તરફ રેલા નીકળવા તે
બિચારા=બાપડા
પછડાતા=અફળાતા
તણાઈ=ખેંચાઈ
ઘેબરીઓ=ઘેબરના જેવો મીઠો
પરસાદ=ખાવાનું; જમવાનું
કારેલું=એક જાતનું કડવું શાક
નેવલે=નેવાએ

સમજુતી—હે વરસાદ તું આવ, જેથી ફરીને અમને ઘેબરના જેવું મીઠું ખાવાનું, ઉની ઉની રોટલી અને કારેલાનું શાક મળે. હે વરસાદ તું ઘણો આવ, કે જેથી નેવામાં પાણી આવે, અને નઠારી છોકરીને દેડકાં ખેંચી જાય.

પાઠ ૩૩ મો.

રેતી=પત્થરનોઝીણોભુકો
ભુકો=ઝીણી રજ
મટોડી=માટી
ડહોળું=માટીવાળું
નીતરૂં=મેલ વગરનું; ચોક્ખું
ધારવાળા=અણીવાળા
તાણી=ઘસડી; ખેંચી
ખરે છે=નીચે પડે છે;
તળીએ=નીચે
રસ્તો=માર્ગ; વાટ
ચૂશી=શોષી

પાઠ ૩૪ મો.

ભઠ્ઠી=મોટો ચુલો
સીંચ્યાં=ગોઠવ્યા
ઈંટવાડો=ઈંટ પાડવા તથા પકવવાની જગા
કઠણ=સખત.
પછાડવાથી=અફાળવાથી
ચીકણી=ચિકાશવાળી (ચિકાશ ૩ જાતની હોય છે. ૧) હાથે ચોંટી જાય એવી. ૨) ડાઘા પડે એવી. ૩) તાણતાં તૂટે નહિ એવી.
કાણાં=બાકાં
કણક=ઘઉંનો કેળવેલો લોટ
ઘાટ=આકાર
ઘડો=ગાગરથી નાનું વાસણ; દોરીઓ
ગાગર=ઘડા કરતાં મોટું વાસણ.
કોઠી=અનાજ ભરી મૂ-

કવ'નો નાનો કોઠાર
કોડીઆં=દીવા કરવાના માટીનાં વાસણ
કરનો=ચોગરદમ; બધી તરફ
તાપ=ગરમી

પાઠ ૩૫ મો.

ધાતુઓ=ખનીજ પદાર્થો; ધાતુમાં નીચેના ચાર ગુણો ખાસ ગુણો છે ૧) ધાતુના કણો ચળકતા હોય છે. ૨) ધાતુઓ ભારે હોય છે ૩) જમીનપર પડતાં ધાતુનો અવાજ થાય છે. ૪) ગરમી વહી શકે છે.
પિત્તળ=જસત અને તાંબાની મેળવણીની બનેલી પીળા રંગની ધાતુ
લુહાર=લોઢાનો ઘાટ બનાવનાર
ધમણ=દેવતા ફુંકવાનો સંચો
સળીઓ=ગજીઓ
ખૂબ=ઘણો
લાલચોળ=ઘણોજ ગરમ
એરણ=સોની, લુહાર વગેરે જેના પર મૂકી ટીપે છે તે
હથોડો=ધાતુઓ ટીપવાનું ઓજાર; મોટી હથોડી.
ટીપ્યો=ઘડયો
જતરડો=તાર ખેંચવાનું હથિયાર.
સોનું=પીળા રંગની કિંમતી ધાતુ
રૂપુ=ધોળા રંગની કિંમતી ધાતુ
તાંબું=લાલ રંગની ધાતુ
કલાઈ=ધોળા રંગની ધાતુ (એ રૂપા કરતાં નરમ હોય છે)
સીસું=ધોળા મેલા રંગની ધાતુ
જસત=સફેદ મેલા રંગની કઠણ ધાતુ

સોનું, રૂપું, તાંબું, લોઢું, સીસું, જસત, કલાઇ, અને પિત્તળ એ ધાતુઓનું ઓળખાણ કરાવવું અને તેનો તફાવત સમજાવવો.

પાઠ ૩૬ મો.

નાણું=ચલણી સિક્કો
શેઠ=શાહુકાર
પૈસો=ત્રણ પાઇની કિંમતનો તાંબાના સિક્કો; સવાકો; દોઢીઉં.
ઢબુ=બે સવાકાની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો; બે સવાકા; અઢીકો.
અધેલો=અડધો પૈસો; દોઢ પાઇ; દોઢ પાઇની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો.
રૂપીઓ=સોળ આનાની કિંમતનો રૂપાનો સિ-

કેકો; સોળ આના	મહોર=પંદર રૂપીઆની	૨ અડધા=૧ રૂપીઓ
અડધો=આઠ આનાની	કિંમતનો સોનાનો	૪ પાવલી=૧ રૂપીઓ
કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો;	સિક્કો; ગેણી	૮ બેઆની=૧ રૂપીઓ
આઠ આના	આની=ચાર સવાકાની	૧૬ આના, આની=૧
પાવલી=ચાર આનાની	કિંમતનો નીકલનો	રૂપીઓ
કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો;	સિક્કો; ચાર સવાકા	૩૨ ઢબુ=૧ રૂપીઓ
ચાર આના	વટાવ્યા=છુટા પૈસા	૬૪ સવાકા=૧ રૂપીઓ
બેઆની=બે આનાની	લીધા	૧૨૮દોઢપાઈ=૧ રૂપીઓ
કિંમતનો રૂપાનો સિ-	૧૫ રૂપીઆ=૧ ગિની	૧૯૨ પાઈ=૧ રૂપીઓ
ક્કો; બે આના	(મહોર)	

સૂચના:—નાણાની ધાત પાડેલા ધોરણના "મુખગણિત શિક્ષક"મા જુઓ.

ટીપ:—પૈસાને કાઠિઆવાડમાં કાવડીયું, ગુજરાતમા કેટલક ઠેકાણે જંઇ, સુરતમાં સવાકો અને મુંબાઇમાં દોઢિયુ કહે છે.

પાઠ ૩૭ મો.	તકરાર=રકઝક; વઢવાડ	અણી=તીણો ભાગ
	ધાર=અણીવાળી કોર	ચળકાટ=ઝળકાટ
કુહાડી=લાકડા ફાડવાનું	ચીરું=ફાડું	મોટાઇ=વડાઈ; માન
લોઢાનું ઓજાર	મુદર=કુહાડીના માથા	કોદાળી=જમીન ખોદ
સોય=લુગડાં શીવવાનું	પરનો ભાગ; કુહાડીનો	વાનું ઓજાર
લોઢાનું ઓજાર	ઉપલો ભાગ	વઢી=લઢી
લાકડફોડા=લાકડા ફાડ-	તોલે=બરાબર	દીકરી=છોકરી
નાર	નાકું=કાણું	પેદા થવાં=ઉત્પન્ન થવું

સાર—આ દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ ઉપયોગી છે; માટે કોઇએ બડાઈ કરવી નહિ.

પાઠ ૩૮ મો.

વાડી=ફૂળવાળી જગો; નાનો બાગ.
માળી=ફૂલ વેચનાર; છોડ ઉછેરનાર
ફૂલઝાડ=ફૂલ થાય તેવા છોડ અથવા ઝાડ
ક્યારા=આસપાસ પાળ કરેલી હોય એવા ચોરસ ત્રિકોણ વગેરે આકારના ભાગ
ચોરસ=ચાર ખુણાવાળો આકાર
ગલગોટા=એક જાતનું લાલ પીળા રંગનું ફૂલ
ફૂળેછે=ફૂળ આપે છે
દાડમ=દાડમડીનું ફળ
જમરૂખો=જમરૂખનું ઝાડ
પક્ષી=પંખી; પાંખવાળા જાનવર
ડાળી=થડમાંથી નીકળેલો ફાંટો;
લાંબા ગોળ=લંબગોળ
મધપુડો=મધમાખીને રહેવાનું ઘર
મધમાખી=મધ બનાવનારી માખી
મધ=ફૂલમાંથી ચૂસેલો મિઠાશવાળો પ્રવાહી પદાર્થ
કોસ=કુવામાંથી પાણી કાઢવાનો ચામડાનો કોથળો અને બળદ વગેરે
આવ્યો સમ=કોસ ઉપર આવ્યો
થાળું=કુવાના મથાળા પર પાણી ભરવાને ઢાળ પડતું બાંધેલું હવાડા જેવું હોય છે તે
લલકારતો=લહેકારી બુમો પાડતો
નીક=પાણી જવાનો રસ્તો
લીલાંછમ=ઘણાંજ લીલા

પાઠ ૩૯ મો.

છોડવા=નાનાં ઝાડ; છોડ
ઉખેડી=મૂળમાંથી ખેંચી
મુળીઉં=મૂળ
દાંડી=ડાળી
કળી=ખીલ્યા વગરનું ફૂલ
જીવતા=જીવવાળા
સૂકાઇ જાય=ચીમળાઇ જાય
પથરાઇ=ફેલાઇ
વેલા=ભોંયપર પથરાતા છોડ

પાઠ ૪૦ મો.

ટટાર=સીધા
છાલ=ઝાડની ચામડી

ખરબચડી=ખાડા ટેકરા વાળી

પાઠ ૪૧ મો.

ગલકી=ગલકાનો વેલો
વળગી=બાઝી
છાપરૂં=ઘરનો છેક ઉપરનો ભાગ જેનાપર નળીઆ હોય છે તે
વીંટળાઇને = ચોગરદમ વળગીને
આરીઆના=કુમળા ચીભડાના
દોરડી=દોરી
અંતરે=છેટે
ગાંઠા=ગાંઠ

પાઠ ૪૨ મો.

કેરી=આંબાનું ફળ
આંબો=કેરીનું ઝાડ
મોર=આંબા આમલીનાં ઝીણાં ફૂલ ..
તાપે=તડકે
ભાર=બોજ; વજન
નીચી નમતી=લચીજતી
ગોટલો=આંબાના બીનું ઢાંકણુ
ગોટલી=આંબાનું બી.
ઘોળજે=દાબી દાબીને પોચી કરજે
ભગવાને=પરમેશ્વરે
જતન=સંભાળ
ઢીલો=પોચો; નરમ
ડીટું=ડીચું

પાઠ ૪૩ મો.

ધીમે=હળવે
હીંડે=ચાલે
બસતો=બેં બેં કરતો
સામી થાય છે=લડવાને તૈયાર થાય છે
અમળાઇને=વળખાઇને; મરડાઇને
જડબાં=ડાચાં
વાગોળવું=ખાધેલું પાછું મોંમાં લાવી ચાવવું તે
નિરાંતે=સુખે; નચિંતે
ઉપાડે=ઉંચકે
ખરી=ગાય ભેંસ વગેરેના પગના તળીઆનું હાડકું.
ફાટ=ચીરો
ખાડા=ખાબોચીઆ
જોરાવર=જબરી
વગડાઉ=જંગલી; જંગલમાં રહેનારી
પુરી પડે=હંફાવે; ખર આવે

પાઠ ૪૪ મો.

લાગ=દાવ, વખત
ટોળામાંથી=જથામાંથી
છટકી=નાસી
ડુંગરા=નાના ટેકરા
ચારો=લીલું ઘાસ
માંડી=ગોઠવી; મૂકી
ઠરતા=થોભતા
કૂદકો=છલંગ;ફાળ; ઠેકડો
ચતુપાટ=બરાબરચતુ
ભરવાડ=ઘેટાં બકરાં ચરાવનાર

ફેર=ફરક; તફાવત
મજબુત=જબરા
ઓછા=થોડા
ઊન=ઘેટાના વાળ

પાઠ ૪૫ મો.

મીઠું=મીઠાશવાળું
ગુણ=ફાયદો
ટંડું=ટાઢું
ઉનું=ગરમ
બગડી જાય=ફાટી જાય
ચોકખું=મેલ વગરનું; માંજેલું
પહેલાં=અગાઉ
આંચળ=થાન
મેલ=કચરો
દાણો=અડદ, જુવાર વગેરે
જણસો=વસ્તુઓ; ચીજો
છાશ=દહીંમાં પાણી નાખી વલોવવાથી બને છે તે
તાવીને=ગરમ કરીને
શીખંડ=દહીંમાં ખાંડ નાખી છણવાથી બને છે તે

લોચો=લચકો
માવો=દૂધને બાળીબાળીને લોચા જેવું કરે છે તે
પેંડા=માવામાં ખાંડ નાખી ગોળી વાળી બનાવે છે તે
તર=મલાઈ
દૂધપાક=દૂધને ઉકાળી ખાંડ ચોખા નાખી બનાવેલો પાક
બાસુદી=માવો થતાં પહેલાં બુરું નાખી બનાવેલો પદાર્થ

પાઠ ૪૬ મો.

પ્રાણી=જેને જીવ છે અને જે અહીં તહીં હરીફરી શકે છે તે
છેલ્લી=છેવટની
ડાઘીઓ=કુતરાનું નામ છે
સભા=મંડળી; ટોળી
ઉપરી=મોટો; વડો

ઠરાવ્યો=નક્કી કર્યો
ટીપુ=કુતરાનું નામ છે
ચાલાક=હોશિયાર; ચંચળ
કારકુન=મહેતો; લખવાનું કામ કરનાર
ચુપચુપ=મુગા
અંતે=આખરે; છેવટે
ગંધ=વાસ
શિઆળ=ફાડી ખાનારૂં કુતરા જેવું જનાવર
રીઝે=ખુશ થાય
માંસ=ગોસ
અણીવાળા=તીણા
દાઢ=બેવડા દાંત
કરકરા=બરછટ; નરમ નહિ તે
ફૂટતો=બહાર નીકળતો
ધણી=માલિક
જે=જય; ફતેહ

પાઠ ૪૭ મો.

ચાંચ=પક્ષીનું મોં
સમડી=એક જાતની પક્ષી

કબુતર=એક જાતનું પક્ષી
કીડા=પેટે ચાલનાર નાનાં જીવડાં
જીવડાં=જંતુ; નાનાં જીવ
માળા=પક્ષીને રહેવાનાં ઘર

પાઠ ૪૮ મો.

પાંજરૂં=પીંજરૂં; પોપટ ઉંદર, કોયલ, તીતર, વાઘ સિંહ વગેરેને રાખવાનું ઘર.
ભૂખ્યો=ખાધા વિનાનો
તરબુચ=એક જાતનું ફળ
કકડે=ટુકડો.
કા કા=કાગડાનું બોલવું તે.
ડીલ=શરીર
ફેર=તફાવત; ફરક
જીવજંતુ=નાના જીવડાં
કોહેલું=કોહી ગએલું; બગડી ગએલું
સડેલું=સડી ગએલું; જીવાત પડેલું
પાછળ=પછાડી
લાલ=રાતી.
છેડેથી=નાકેથી.
ભાવ્યું=પસંદ પડયું
કૂદતો=કુદકા મારતો
ચોક=ઘરની વચમાંની છાબંધ ખુલ્લી જગા

પાઠ ૪૯ મો.

રકાબી=કાચની તાસક
હલાવ્યું=એક રસ કર્યું
વાહ=શાબાશ
નારંગી રંગ=નારંગીના જેવો રંગ
સરખે ભાગે=બરાબર

પાઠ ૫૦ મો.

પારણું=લાકડાના ચોકઠાનું ઘોડીઉં
ઝોળી=ચાર છેડા બાંધી લઇ વચમાંથી ઝુલતો રાખેલો લુગડાનો કકડો
પાસું=બાજુ
પાંગરા=ઝોળીએ ભેરવવાની લાકડીઓ
દોરણાં=ઝોળી બાંધવાની દોરી.
ઝાપટી=ખંખેરી
મોભ=ઘોડીઆની વચમાંનો આડો થંભલો
ભેરવ=વળભાડ
ભમરી=લાકડાની ફુદડી ચકરડી.
પાયા=પગ
પોચી=સુંવાળી; નરમ; ખુંચે નહિ એવી.
ગોદડી=નાનું ગોદડું
હીર=રેશમ
ઝુલાવવા=હલાવવા
હાલરડું=બાળકને ઉઘાડવાનું ગીત; હાલો
ધુમણુ=પારણા કે ઘોડીઆમાં સુવાડીને ગાતાં ગાતાં દોરી ખેંચી હીંચકા નાખવા તે.
ગીતે ધુમણુ ઘાલું=હાલરડાં ગાઇ હીંચકા નાખું
રંગીત=રંગેલો
પોઢો=સૂઓ
હેતે=વહાલથી
ઝુલાવું=હીંચકા નાખું
પધારવું=બેસાડું
ચીતરેલ=ચીતરેલી.

જડાવું=શીખવું; ભણાવું	તળાઇ=ગાદલું; ગદેલો.	હીંચોળું=હીંચકા નાખું
મોરલો=મોર.	તાજી=નવી.	ઘેરાંઘેરાં=મધુરાં મધુરાં
મઢાવું=જડાવું.	ચિનાઈ=ચીન દેશમાં બનેલી.	લાડકડા=લાડકા; વહાલા.
મખમલ=એક જાતનું ઝીણું કપડું.	ફુલડાં=ફૂલ	ગજવે=ગજવામાં.
મશરૂ=એક જાતનું રેશમી કપડું.	સેજ=પથારી	
	બિછાવું=પાથરૂં.	

સમજુતી—હાલરડું વહાલું લાગે છે, હા મારા ભાઇને (છોકરાને) હાલરડું વહાલું લાગે છે; તેથી હું ગીત ગાતાં ગાતાં દોરી ખેંચીને હીંચકા નાખું; હે રસીલા તમે રંગેલા પારણામાં સુઇ જાઓ, તો હું તમને ઘણા હેતથી હીંચકા નાખું; ભાઇને પારણે ભમરીઓ જડાવું અને પુતળીઓ બેસાડું, ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૧) પારણે ચીતરેલી ચાંચની ચકલી, અને ભણતો હોય એવી રીતે પોપટ બેસાડું; ભાઈ તારે સારી રીતે રમવા માટે મોરને સોનાથી જડાવું, ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૨) પારણામાં મખમલ અને મશરૂની નવી તળાઇઓ પથરાવું અને તેના ઉપર ચંપાના ફૂલની તરેહવાળી ચીન દેશમાં બનેલી ચાદર પાથરૂં. ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૩) મારા વહાલા ભાઈ હું પારણે રેશમી દોરી બાંધી તને હીંચકો નાખું અને તને ઉંઘ આવે એવાં મીઠાં ગીત ગાઉં; હે લાડકડા ભાઈ તમે ઉંઘીને ઉઠશો ત્યારે તમારા ગજવામાં ખાવાનું ઘાલીશ. (મતલબ કે ઉંઘી ઉઠયા પછી તને ખાવાનું આપીશ) ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૪)

પાઠ ૪ થો.

નિશાળીઆને ફાયદાની વાત.

ઇશ્વર=પરમેશ્વર
નિત્ય=રોજ; હંમેશાં
નિત=રોજ; હંમેશાં
પરોઢીએ=સુરજ ઉગતાં પહેલાં
તમામ=બધા; સઘળા
દે=આપો.
માન=આબરૂ
ગુરુ=મહેતાજી; માસ્તર
સમા=જેવા; બરાબર
જ્ઞાન=સમજણ; અક્કલ
તજવું=છોડી દેવું; કાઢી નાખવું.
અંગ=શરીર
હળીમળીને=સંપીને
સંગ=સોબત; દોસ્તી
ચોડી=લગાડી;
ચિત્ત=મન
શિક્ષા=શિખામણ; બોધ
રૂડી=સારી
રીત=ચાલ ચલગત
પેર=રીત; પેઠે
નીસરી=નીકળી
પાંસરૂં=સીધું; રખડયા વગર.

સમજુતી—હંમેશાં સુરજ ઊગતા પહેલાં ઉઠવું અને પરમેશ્વરનું નામ દેવું; પછી દાતણપાણી કરી લઇ નહાઇને બધા પાઠ તૈયાર કરવા. (૧) માબાપ કહે તેમ કરો, અને વડીલની સાથે વિવેકથી ચાલો; મહેતાજીને બાપ જેવા ગણો. તેથી સારી સમજણ મળશે. (૨) કદાપિ જુઠું બોલવું નહિ. અને શરીરમાંથી સુસ્તાઇ કાઢી નાખવી, (મતલબ કે કામ હોંસથી કરવું અને વાર લગાડવી નહિ) બધા સાથે સંપીને ચાલવું, અને સારી સોબત રાખવી. (૩)

રોજ નિશાળે જવું અને મન લગાડીને ભણવું; મહેતાજીની શિખામણ માનવી અને સારી ચાલચલગત રાખવી. (૧) ભણતી વખતે મન રમતમાં રાખવું નહિ, એ તમે સારી પેઠે સમજો. નિશાળેથી છુટયા પછી સીધા ઘેર જવું. (મતલબ કે રસ્તામાં રખડવું નહિ) (૨)

પાઠ ૯ મો.

મા સંબંધી કવિતા.

સર્વે=બધાં.
દેખી=જોઇ
હરખાય=ખુશ થાય.
ચાંપે=દબાવે
સાથ=સાથે.
બોકી=બચ્ચી; ચુંબન
બાથ ભીડે=બે હાથ પહોળા કરી છાતી સાથ દબાવે.

પંપાળીને=હાથ ફેરવીને
મુખ=મોઢું
દુખડાં=દુઃખો
મીઠા=સારા
કલ્લોલ=મજા; આનંદના શબ્દો.

ખાવું=ખાવાનું
મારી જાત=મારૂં શરીર
લગાર=જરા
તે વાર=તે વખતે
ઉંઘાડવા=ઉંઘ લાવવા
હાલો=ઉંઘ આણવાનું ગીત

પેટ ભરીને=ધરાઇને
માડી=મા
નવ=નહિ
સૌથી=બધાં કરતાં
હેત=વહાલ; પ્યાર
અપાર=ઘણું જ
આભાર=પાડ; ઉપકાર

સમજુતી—હું માને જોઇને બહુ ખુશ થાઉં છું, અને દોડતો દોડતો તેની સામે જાઉં છું; મા મને લઇને છાતી સાથે દબાવે છે. બચ્ચી કરીને બે હાથ પહોળા કરીને દબાવે છે. (૧) ખોળામાં લઇને મને ધવરાવે છે, અને શરીરપર હાથ ફેરવીને ખુશ થાય છે, મારૂં મોઢું જોઇને (મને જોઇને) હરખાય છે. અને પોતાના બધાં દુઃખો ભુલી જાય છે. (૨) પંખી આનંદથી બોલતાં હોય તેના જેવા મારા બોલ મીઠા લાગે છે; મા મને સારૂં સારૂં ખાવાનું આપેછે, અને મારા શરીરની બહુ સંભાળ રાખે છે. (૩) મને જરા રડતો જાણીને તે વખતે ગભરાતી ગભરાતી દોડી આવે છે; જો હું હસું અને રમું તો તે બહુ ખુશ થાય છે, અને મને ઉંઘાડવાને માટે તું હાલરડાં ગાય છે. (૪) જો હું માંદો પડું તો તું ઓસડ પાય છે, અને તું (માડી) પણ પેટ ભરીને ખાતી નથી; બધા કરતાં તારૂં હેત ઘણું જ છે. માટે હું તારો ઘણો પાડ માનું છું. (૫)

પાઠ ૨૧ મો.
પરમેશ્વરના ગુણનું ગાયન.

ચંદ્ર=ચાંદો
વીસરૂં=ભૂલું
પ્રભુ નામ=પરમેશ્વરનું નામ.

કદી=કોઇ વખત
અગણિત=ગણાય એટલા
ઉજાસ=અજવાળું
કામ=માટે
ઉપયોગી=ખપની; જરૂરની

હવા=પવન
દામ=પૈસા
દીએછે=આપે છે
પાળે=પુરૂં કરે; પોષણ કરે
તમામ=બધા
દેવા=આપવાને

સરજાવી=પેદા કરી.	પાન=પાંદડાં	હામ=હિંમત
સૌ=બધે	દયા=મહેરબાની.	
ઠામ=ઠેકાણે.	સેવક=દાસ	

સમજુતી—ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ, હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. પરમેશ્વરે અજવાળાને માટે ચંદ્રમા, સુરજ અને ગણાય નહિ એટલા તારા બનાવ્યા છે. હું કદી પણ૦ (૧) ઘણી જરૂરની જે હવા તે તેં આપી છે તેના કંઇ પૈસા બેસતા નથી. હું કદી પણ૦ (૨) તું વરસાદ વડે અનાજ આપે છે, અને બધા જીવોનું પોષણ કરે છે. હું કદી પણ૦ (૩) દૂધ દહીં આપવાને માટે તેં બધે ઠેકાણે ગાય અને ભેંસને પેદા કરી છે. હું કદી પણ૦ (૪) તેં ઝાડ, પાંદડાં, ફૂલ, ફળ આંબો, ગુલાબ, બદામ વગેરે બનાવ્યાં છે. હું કદી પણ૦ (૫) તમે મહેરબાની કરીને મને ઘણી વિદ્યા સુખ અને હિંમત આપો૦ હું કદી પણ (૬)

પાઠ ૨૫ મો.

માબાપની ચાકરી.

લુલાં=લંગડાં.	કાવડ=વાંસને બે છેડે શીકાં બાંધી બનાવેલું તે	જેવારે=જે વખતે; જ્યારે
સેવા=ચાકરી.	મનસુબો=વિચાર	આશીશ=ભલું થજો એમ કહેવું તે.
અમાપ=ઘણી	માતપિતા=માબાપ	અપાર=ઘણીજ
કે'=કહે	તે વાર=તે વખતે	ફરજ=પોતાને કરવાનું કામ
મન=પૈસો	ધનધન=વાહ વાહ	બજાવી=પુરી કરી
તીરથ=જાત્રા	સારા=ચાકરી કરે એવા	મે'ર=મહેરબાની; દયા
પરખી=જાણી	સંતાપ=મનનું દુઃખ	લીલાલહેર=મજા; બધી વાતે સુખી.
	સઘળાં=બધાં.	

સમજુતી—માધવનાં માબાપ ઘરડાં, લુલાં, આંધળાં અને ગરીબ હતાં. તેઓની માધવ ઘણીજ ચાકરી કરતો હતો. (૧) માધવને એનાં માબાપે કહ્યું કે અમારા મનની વાત સાંભળ જો, અમારી પાસે પૈસા અને આંખો હોત, તો જાત્રા કરવા જાત. (૨) માબાપનું મન પારખી બાળકે તેણે તેમને સુખી કરવાનું ધાર્યું જો કે

કાવડમાં બેસાડીને જાત્રા કરાવું તો આ બેમનું દુઃખ મટે. (૩) એવો વિચાર કરીને કાવડ બનાવી અને માબાપને બે બાજુએ બેસાડયાં. (૪) પછી ખાંધે કાવડ ભેરવીને જાત્રા કરવા ગયો. માધવના આવા હેતથી બધાંને નવાઇ લાગી. (૫) આવા છોકરાને વાહવાહ છે, (શાબાશ-છે.) અને માબાપને પણ ધન છે; જો છોકરા સારા હોય તો કંઇ દુઃખ રહે નહિ. (૬) બધી જાત્રા કરાવીને જ્યારે તે ઘેર ગયો. ત્યારે માબાપ ખુશ થયાં; અને ઘણાજ આશિર્વાદ દીધા. (૬) છોકરાએ પોતાની ફરજ બજાવી, પોતાને જે કામ કરવાનું હતું તે કર્યું તેથી પરમેશ્વરની મહેરબાનીથી માધવ અને તેના માબાપ બધી વાતે સુખી થયાં. (૮)

સાર—જે છોકરાં માબાપ તરફ પોતાની ફરજ બજાવે છે, તેને રમત ગમત અને સુખજ મળે છે.

પાઠ ૨૯ મો.

ખેતરમાં કણુસલાં ઘાસ વગેરે કાપવાનું કામ.

કાપણી=કાપવાનું કામ.
આમ=આ તરફ.
તમામ=બધા
ઉમંગે=હોંસથી
બાર માસ=એક વરસ
માસ=મહીના
પીરસીને=મૂકીને
સંપે=એકબીજાની સાથે
સદાય=હંમેશ
ઉભરાયો=થયો
સુંદર=સારો
ફાલ=પાક
લઇએ=છોડપરથી લઇ લઇએ
ખંત ધરીને=કાળજી રાખીને
કાં=શા માટે
ડુંડા=જુવાર, બાજરીના કણુસલાં
આમ=આવી રીતે.
ખળો=કણુસલામાંથી અનાજ છુટું પાડવાની જગા; મોટી ખળી.
હેતે=મનમાં; હૈયામાં
લણણી=લણવાનું કામ અથવા કણુસલા કાપી લેવાનું કામ.
કોળી=બાચકો; નાની પુળીએ.
આસપાસ=આજુબાજુ.
વાળુ=રાતનું ભોજન

સમજુતી—હે બાળકો તમે બધા આમ આવો; આપણે હોંસથી કાપણીનું કામ કરીએ. જુઓ જુઓ પેલી બાઇઓ પીરસીને

જાય છે, એ બાર મહીનાનું અનાજ આપે છે ને હમેશાં એક બીજાની સાથેજ રહે છે. હે બાળકો૦ (૧) ખેતરમાં કેવો સારોપાક થયો છે! ચાલો આપણે કાળજી રાખીને કાપી લઇએ; શું કરવા કાલ કરીએ? (વાર લગાડીએ?) હે બાળકો૦ (૨) હાથમાં દાતરડું વાંકું લઇને આ પ્રમાણે કણુસલાં કાપો; અને તેનો ખળીમાં લઇને ઢગલો કરતાં મનમાં હિમત રાખો. હે બાળકો૦ (૩) અનાજ લણવાનું કામ પુરું થયું, હવે બધાએ ઘાસ કાપો; અને ઘાસના ચચ્ચાર બાચકા લઇને બધાએ આ બાજુએ મૂકો. હે બાળકો૦ (૪) આપણે પૂળા બાંધીને ગાડામાં નાખી કામ પુરું કરીએ. પછી ઘેર જઇને વાળુ કરીને બધાએ પરમેશ્વરનું ભજન કરીએ. હે બાળકો૦ (૫)

પાઠ ૩૦ મો.

ખળીઓ.

ખળી=કણુસલામાંથી અનાજ છુટું પાડવાની જગા; ખળીઓ

આ વાર=આ વખત.

દીસે=દેખાય

તૈયાર=કણુસલાથી ભરેલા

અનાજ=દાણા

છુટું=જુદું

સરસ=સારાં

પિલાય=કચડાય

કણુ=અનાજના દાણા

ઉપણીએ=છાટકીએ

ફુંસા=ફોતરાં; છોડા

કોથળ=ગુણો

સાર=સાથે

હાથે હાથ=એક બીજાની મદદથી

ખેડુત=ખેતી કરનાર.

મહેનત=મજુરી.

ફળ=ફાયદો; લાભ.

સમજુતી—હે છોકરાઓ હમણા આમ આવો, જુઓ ખળીઓ તૈયાર દેખાય છે; ચાલો આપણે આજે ફુંડામાં રહેલા અનાજના દાણા તરત છુટા પાડીએ. (૧) જેમ બળદો ગોળ ફરતા હોય તેમ આપણે સૌ ફરીએ; જો ફુંડાં સારી પેઠે કચડાય તો તેમાંથી અનાજના દાણા તરત છુટા પડે. (૨) આવી રીતે બધું અનાજ આપણે

ટોપલામાં ભરીએ અને પછી ઝાટકીએ; જુઓ જુઓ ફોતરાં ઊડી જાય છે, ને બધા દાણા નીચે વેરાય છે. (૩) આપણે સાથે કોથળાઓ લઇ તેમાં આવી રીતે હાથોહાથ અનાજ ભરીએ, જો આપણે ખેડુતનું કામ કરીએ તો આપણને આજે મજુરીનું ફળ મળે. (૪)

ડ્રિલ માટે સૂચના.

૧ છોકરાઓને ઉંચાઇના પ્રમાણમાં, સીધી હારમાં, એકેક હાથને છેટે, બે પગ વચ્ચે ૪૫ અંશનો ખુણો રહે એવી રીતે ઉભા રાખવા, પછી નંબર આપવા.

૨ નંબર બોલતી વખત દરેક છોકરા પોતાની નીચેના છોકરા તરફ મોં કરી નંબર બોલે.

૩ શિક્ષકની સામે ઉભેલી હારના છોકરાઓએ પોતાના જમણા હાથ તરફથી એટલે શિક્ષકના ડાબા હાથ તરફથી નંબર બોલવાની શરૂઆત કરવી.

૪ આગળ કે પાછળ ખસવામાં પ્રથમ ડાબો પગ ઉપાડવો.

૫ એક હારની બે હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે,

- ૧ છોકરાઓને એક, બે; એક, બે; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.
- ૨ બેકી નંબર એક ડગલું આગળ.
- ૩ બેકી નંબર એક ડગલું જમણી તરફ. આ મુજબ હુકમ કરવો.
- ૧ છોકરાઓને એક, બે, ત્રણ; એક, બે, ત્રણ એ પ્રમાણે નંબર આપવા.
- ૨ એક નંબરવાળો એક ડગલું આગળ.
- ૩ ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું આગળ.
- ૪ એક નંબરવાળા એક ડગલું ડાબી તરફ.
- ૫ ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું જમણી તરફ. આ મુજબ હુકમ કરવો.

૭. ડમ્બેલ્સ, કડાં બારબેલ્સ વગેરે વહેંચવાની રીત નીચે મુજબ.

૧ દરેક હારના છેલ્લા નંબર પાસે ડમ્બેલ્સો મૂકવા પછી છેલ્લા નંબરે બે ડમ્બેલ્સ બે હાથમાં લઈ પોતાની ઉપરના છોકરાને આપવા એ પ્રમાણે દરેક છોકરા પાસે બબ્બે ડમ્બેલ્સ થશે.

૨ પછી ડમ્બેલ્સ ભોંયપર સામા સીધી હારમાં ઉભા મૂકાવવા, ડમ્બેલ્સ વચ્ચે એક વેંતનું અંતર રખાવવું.

૩ ડમ્બેલ્સ મુઠીમાં જોરથી દાબીને પકડાવવા.

૪ રમતો અગિઆર સુધી કરાવી બારે ડમ્બેલ્સ પહેલાં મૂકેલા હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવાડવા.

૫ એકની કૃતિ પ્રમાણે ૩, ૫, ૭, ૯, ૧૧.
બેની કૃતિ પ્રમાણે ૪, ૬. ૮, ૧૦.

૬ રમતો પહેલ વહેલી શિક્ષકે જાતે કરી બતાવવી.

૭ સારો મહાવરો થયા પછી છોકરાઓને પોતાની મેળે બોલીને કરવા કહેવું.

૮ એક રમત બરાબર સફાઈથી ને સાથે કરતાં આવડયા સિવાય બીજી રમત શીખવવી નહિ.

૯ દરેક રમત કરાવતા પહેલાં "તૈયાર" અને "ચાલો" એવા હુકમ આપવા.

૧૦ "તૈયાર" કહેતાંની સાથે છોકરાઓએ ડમ્બેલ્સ લેવાને તૈયાર થઈ રહેવું.

૧૧ "ચાલો" ના હુકમની સાથે ડમ્બેલ્સ લઈ હાથ સીધા લટકતા રાખી ઉભા રહેવું.

(અસલ ડ્રિલ અને કસરત મોઢે બોલાવ્યા સિવાય કરાવતા હતા, પણ હાલ મોઢે બોલાવીને કરાવવાનો રિવાજ પડયો છે; માટે પોતાના વિચાર ઉપર આધાર રાખી ચાલવું)

ડમ્બેલ્સની ડ્રિલ.

હેતુ–છાતી તથા હાથના સ્નાયુ **ખીલવવાનો.**

રમત ૧ લી ૧) બેઉ હાથ ઉંચા. ૨) બેઉ હાથ નીચા.

રમત ૨ જી ૧) જમણો હાથ ઉંચો, ડાબો હાથ લટકતોજ રહેવા દેવો. ૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૩ જી ૧) બેઉ હાથ ઉંચા. ૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ.)

રમત ૪ થી ૧) બેઉ હાથ સામા. (મુઠીઓ આકાશ તરફ) ૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ.

રમત ૫ મી ૧) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ) ૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૬ ઠી ૧) બેઉ હાથ સામા મુઠીઓ આકાશ તરફ. ૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠીઓ ખભાને અડકાડવી.

રમત ૭ મી બે પગ વચ્ચે એક ફુટનું અંતર રાખવું. ૧) બેઉ હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવા. (ડમ્બેલ્સ ઉભા રહે એવી રીતે. આ વખતે ડાબા પગની એડી ઉંચી કરવી) ૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૮ મી ૧) જમણો હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવો. અને ડાબા હાથની મુઠી છાતી આગળ. (જમણો હાથ ને ડાબો હાથ તીરકસ લીટીમાં રહે તે પ્રમાણે) ૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૯ મી પગ પહેલાં હતા તેમ. ૧) જમણો હાથ સામો ડમ્બેલ્સ ઉભા રાખવો, ડાબો હાથ પીઠગમ પાછળ ખેંચવો. ૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૧૦ મી ૧) બેઉ હાથ સામા (ડમ્બેલ્સ ઉભા રાખવા) ૨) બેઉ હાથ પાછળ પીઠગમ ખેંચવા. (મુઠીઓ છાતીના પાસાને અડકેલી રહે એવી રીતે.

(જે જે રમતમાં એકથી ઉલટું લખેલું છે ત્યાં એકની સંજ્ઞાથી ઉલટી કૃતિ કરાવવી.)

પાઠવાર જોડાક્ષર તથા અઘરા શબ્દો.

દિવાળી	દેવ	કબાટ	ફળીઆ	ભાવ્યો
અક્ષર	બુધવાર	કોટ	ઘાઘરી	કર્યો
ઊઠ્યાં	મુસલમાન	દહાડામાં	ઓઢણી	ક્યારે
નિશાળ	જુમેરાત	અહીં	બદન	આવ્યા
સઘળાં	શનિવાર	નિશાળીઆ	પરીક્ષા	અડાડયો
લીંપેલું પે	અઠવાડીઉં	શિખામણ	ચોકખાઇ	પૂછ્યું
સંજોરી	દરવાજા	ઈશ્વર	ચોકખાં	મહીના
ઘુઘરા	પાટીઉં	જ્ઞાન	ધૂળ	કંસાર
સાથીઆ	ફૂલઝાડ	નિત્ય	સાહેબ	બોલાવ્યાં
લુગડાં	ચંપેલી	દાતણ	ગંદી	મંડયો
ઘરેણાં	કસરત	નાહ્યા	ગંદો	કઠી
દારૂખાનું	ઘંટ	જુઠું	ડીલ	પાનસોપારી
દિવસ	બેઠક	ચિત્ત	સાલ્લા	સગાં
ફટાકડા	શીશી	શિક્ષા	ધોવડાવવાં	બહુ
ત્રીજો	નકશો	લાગ્યો	ગંદવાડ	ભત્રીજો
શુક્રવાર	ચિત્રો	ધોતડી	માંદા	ભાણેજ
છેલ્લો	ટાંગેલો	અંગરખી	કવિતા	માસી
વિષે	ખુણામાં	ટોપી	મુખડું	માસો

સુખી	લખોટા	સેંથી	દીલ	પીતરાઈ
રવિવાર	ચોકઠું	સુરવાલ	વરસગાંઠ	મસિઆઇ
ફોઇઆત	પીરસ્યાં	હોડી	દુઃખ	ચપ્પુ
ઓરમાઇ	બબ્બે	વાદળી	નુકસાન	ગમ્યો
દૂધભાઇ	મટુભાઇ	ધીરૂ	ખીજ્યા	પૂછ્યું
સાસુ	ઉજાણી	રામુ	છુંદાય	દેસાઇ
સર્વે	આશોપાલવ	જીત્યો	ઢોર	લલ્લુ
બાથ	શંભુભાઇ	સુંદર	ઉપરાંત	વખાણ્યો
દુખડાં	પીંચ્યા	મળ્યો	નક્કી	પાઘડી
ભૂલી	વઘારેલાં	કાંચળી	છુટ્યો	સાચાબોલું
કલોલ	લીંબુ	રડ્યા	છૂટયો	મશ્કરી
ખૂશી	નારંગી	વિના	મૂકી	પસ્તાય
ઓસડ	લાડુ	રડાવશો	દીવાઘેન	બચ્ચાં
ક્યાં	રાંદેરી	દેડકાં	સમજ્યો	બૂમો
બોલ્યો	શેતરંજી	પથરા	પૂછ્યું	શરમાઇ
પ્રમાણે	પાંદડાં	ફેંકાફેંકી	હોશિયાર	નાખ્યા
સોરાબજી	કુલડીઓ	ધડાધડ	સેળભેળ	છેતર્યા
[illegible]	પાથર્યું	માર્યા	સંતાવા	સપડાય
અદબ	વાડકો	ડાહ્યા	ફીકર	જુઠાણું
[illegible]	ચટણી	[illegible]	શાબાશ	શિઆળ

ઉતર્યા	ખૂબ	પ્રાણી	પુરી	જુક્તિ
માંડયું	અગણિત	હંમેશાં	આદુ	કુંડાં
અલ્યા	ઉજાસ	રસ્તો	વંતાક	લણણી
વિચાર	દૂધ	પુંફાડા	દહાડીઆ	વાળુ
કર્યો	સ્વપ્નું	ઉંદર	બૂડે	છુટું
સાંભળતાં	શિકાર	દેડકાં	પુરૂં	પિલાય
બાંધ્યું	બચ્યું	છુરી	દાતરડાં	ઉપણીએ
મોંમાં	રૂપાળું	ચટકા	ત્રણ	ફુસાં
દૂર	મૂકયો	પ્રાણ	અચ્ચાર	ઉડી
રસ્તામાં	પકડયું	લુલા	પાથરા	કોથળા
અન્ન	માંડયું	આંધળાં	પહોંચ્યાં	ચંદ્રમા
ભૂખ્યો	છલંગ	મનસુબો	ઉતર્યો	ત્યાંસુધી
ભિખારી	પુરુષ	સંતોષ	ડાલચ્યો	નીકળ્યો
કયાં	કહ્યું	આશીશ	પટલાણી	બોલ્યો.
આંધળો	પરમેશ્વર	ચતુરાઈ	કુંપણ	વિષે
અપંગ	આણ્યું	માર્યાં	ઢગલા	અજવાળું
દુકાન	ઉંદરડી	ઉંડું	ખૂશ	કામઠું
ઇશ્વર	ભંડારીઉ	સુધી	હોંસીલી	ઝગઝગે
વિદ્યા	ખિલાડી	છુપાઇ	ઉમંગ	વાદળાં
ચંદ્ર	પૂછવું	ઘઉં	વાદળીઓ	બેસાડયાં
પ્રભુ	દુઃખ	બચ્ચા	દાતરડું	આણ્યાં

લાગ્યાં	ભઠ્ઠી	કાઢયા	લીલાંછમ	તુરીઆ
ઢંકાઈ	સીંચ્યાં	ઢણુ	જન્મે	ગલકી
મોઢાં	ચપ્પુ	ચપેલા	મુળીઉં	ચઢયાં
દરીઓ	નાખ્યું	રૂપીઓ	દાંડીઓ	વીટળાઈ
થોભ્યાં	ઇંટવાડો	શેડ	કુંડેલી	તરણુચ
રહ્યાં	નળીઆં	ઊકળા	પાંદડાં	ટુંકા
ચોકખી	ઠર્યો	કુહાડી	લીંબુ	ગાંઠા
રેલમરેલા	કોડીઆં	સોય	સુકાઇ	લાવ્યાં
ઘેબરીઓ	ધાતુઓ	લક્કડફોડા	લોંયમાંથી	ફૂલ
પરસાદ	મૂકયો	સુન્દર	ડોકુળાનો	કયાંથી
ઢેપું	પૂછયું	ચળકાટ	લીમડો	ડીલ
પત્થર	સમજ્યો	ભિચારી	ટટાર	ગોટલો
પ્યાલુ	પિત્તળ	ત્રિકોણુ	ઉંચું	દાતણુ
નીતર્યું	લુહાર	ગલગોટા	ફૂટે	ધોળજે
ભુકો	તપાવ્યો	દાડમ	ડાળીઓ	ડીટું
પ્યાલા	ટીપ્યો	જમરૂખ	ખરણચડી	હીંડે
ડહોળુ	તાંબું	લટકતું	ખુરસીઓ	કુતરો
કાદવ	ટિપાય	મધપુડો	ખાટલા	શીંગડાં
સાહી	ઓળખાવ્યા	મધમાખી	પાટલા	અમળાઇ
ચુસી	લત્તા	લલકારતો	લીલુંછમ	તુટી

નિરાંત	પ્રાણી	ભૂખ	હાલરડું	ફડાકો
વાગોળવું	બબ્બે	ભૂખ્યો	ઘુમણુ	ફાટફાટ
વગડાઉ	છેલ્લી	લુચ્ચા	ચીતરેલ	સોળ
ઘેટું	ટીપુ	જીવજંતુ	મશરૂ	નહિ
પત્થર	ઠરાવ્યો	સળેલું	ચિનાઈ	દહીં
મળ્યું	ચુપચુપ	ભાવ્યું	ફૂલડાં	ઘમણ
લાગ્યું	શિઆળ	આણ્યાં	હિંચોળું	જસત
કૂદવું	બોલાવ્યો	પડીકા	ઝુલાવવા	કણક
ગબડયું	મોઢું	શીખવ્યું	પાંસરૂં	કોઠી
ચત્તુપાટ	પીછાં	પોપટ	અંગરખી	ઘોડીઉં
દિવાળી	સમડી	જાંબુડો	કયારે	માંસ
પુછડી	જીવડાં	બનાવ્યો	સુરજ	હળદર
મજબુત	ઇંડાં	પારણું	દશમું	દોહ્યાં
બચ્ચાં	ધડાધડ	મુખડું	દોરડાં	ગોદડીઓ
ખવરાવવા	આંગળા	પાંગરા	અહીં	શાક
શીખંડ	જોડાએલાં	દોયણાં	સૌ	ત્રીજે
દૂધપાક	જળકુકડી	ધૂળ	સહ	કુલેરો
